

ДОДАТКОВІ НАВЧАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ (НА ПРИКЛАДІ ШТАТІВ АРКАНЗАС ТА МАССАЧУСЕТС)

Стаття присвячена аналізу проблеми доступності додаткових освітніх послуг для студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах США. Здійснено аналіз наявності академічних додаткових послуг, а також їх співвідношення в державних і приватних вищих навчальних закладах. Окрім того, розглянуто та проаналізовано загальну систему підтримки студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах США.

Ключові слова: вищі освітні заклади, студенти з особливими потребами, студенти-інваліди, додаткові освітні послуги.

Статья посвящена анализу проблемы доступности дополнительных образовательных услуг для студентов с особыми потребностями в высших учебных заведениях США. Осуществлен анализ наличия академических дополнительных услуг, а также их соотношения в государственных и частных высших учебных заведениях. Кроме того, рассмотрено и проанализировано общую систему поддержки студентов с особыми потребностями в высших учебных заведениях США.

Ключевые слова: высшие образовательные заведения, студенты с особыми потребностями, студенты-инвалиды, дополнительные образовательные услуги.

The article analyzes the problem of availability of additional educational services for students with special needs in institutions of higher education in the USA. The analysis of the availability of academic support services, as well as their correlations in public and private institutions of higher education is performed. In addition, the overall system of support services for students with special needs in higher education institutions in the USA is reviewed and analyzed.

Key words: institutions of higher education, students with special needs, students with disabilities, additional educational services.

Постановка проблеми. У сьогоднішньому світі здобуття освіти та знань є вирішальним для подальшого успішного життя кожної людини. Особливу роль освіта відіграє для людей з обмеженими можливостями. Стаття 53 Конституції України вказує на те, що кожен має право на освіту, але, на превеликий жаль, не всі люди з особливими потребами можуть цим правом скористатися. Так у 2008 році кількість студентів з обмеженими можливостями, які навчались у освітніх закладах I-IV рівня акредитації, складала лише 2,3 % від загальної кількості студентів або 12 262 особи [1; 2]. І. С. Делик зазначає, що люди з особливими потребами, які закінчили вищий

навчальний заклад, мають на 80 % більше шансів знайти роботу порівняно з людьми без вищої освіти [3]. Таким чином, особливої актуальності набуває проблема здобуття вищої освіти людьми з особливими потребами. Слід зазначити, що на даний момент серед дослідників не існує усталеної думки про термінологію стосовно людей, які мають інвалідність, тому у даній статті терміни «людина з обмеженими можливостями», «людина з особливими потребами» та «людина з інвалідністю» вживатимуться як рівнозначні та взаємозамінюючі.

Аналіз досліджень і публікацій. Питаннями вищої освіти людей з особливими потребами займалися багато вітчизняних та закордонних

дослідників, таких як Т. Ільїна, В. А. Якунін, Е. Дюркгейм, Ю. Хабермас, Дж. Р. Бейлже, Н. Вайссел, Л. Барнард, Т. Шекспір, М. С. Рао та ін. На даний момент Україна все ще знаходиться на початковій стадії розробки законодавчої та методологічної бази, яка стосувалась би здобуття вищої освіти людьми з особливими потребами [4]. Більшість українських університетів ще не готові до зарахування студентів з особливими потребами. Ознайомлення із закордонним досвідом щодо цього питання сприятиме кращому розумінню його у світовому контексті та продемонструвало б засоби і методи, які ефективно використовуються навчальними закладами під час роботи зі студентами з особливими потребами, які могли у подальшому бути використані на теренах України.

Сполучені Штати Америки є однією з країн, де у 60-ті роки минулого століття рух за громадянські права допоміг людям з особливими потребами законодавчо закріпити та розширити перелік їх прав і, в першу чергу, покласти край їх дискримінації у суспільстві. На даний момент США вважається однією з небагатьох країн у світі, яка максимально пристосована до потреб людей з обмеженими можливостями. Окрім того, згідно з докладом ООН від 2009 року, США посіли 15 місце серед 182 країн світу за рівнем життя. Для порівняння, Україна посіла 85 місце. Система вищої освіти у даній країні також вважається однією з найкращих у світі. Згідно з Шанхайською системою рейтингу університетів, з 45 університетів із найвищим рейтингом 30 знаходяться у США.

Метою даної статті є дослідження досвіду США у сфері вищої освіти людей з обмеженими можливостями, а саме пристосованості вищих навчальних закладів до потреб даної категорії студентів.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: визначити стан дослідження проблеми освіти людей з особливими потребами у США; проаналізувати засоби, які є доступними для людей з особливими потребами в американських вищих навчальних закладах, на прикладі дев'яти вищих навчальних закладів: п'яти установ зі штату Арканзас і чотирьох – зі штату Массачусетс.

Виклад основного матеріалу. Штати були обрані з урахуванням середнього доходу сім'ї у 2007 році, тобто рівнем заможності громадян.

Згідно з даними, представленим Департаментом США з управління житлового будівництва, а також Управління міського розвитку з розробки політики та досліджень, штат Массачусетс займав 7 місце у списку з 50 штатів за рівнем доходів громадян – \$ 62 365 за рік (тобто громадяни, які там проживають, краще матеріально забезпечені, ніж у інших 43 штатах); штат Арканзас зайняв 48 місце із середнім показником доходу сім'ї в розмірі \$ 38 134 за рік (тобто громадяни, які там проживають, менш заможніші, ніж у інших 47 штатах) [5]. На жаль, обсяг даного дослідження не дозволяє ідентифікувати інші фінансові показники, які можуть вплинути на присутність додаткових послуг з адаптації для студентів із особливими потребами в зазначених університетах, таких як фінансовий стан самих університетів (наприклад, державна підтримка та установчі фонди). Для того, щоб знайти відповіді на поставлені питання, було проаналізовано інформацію, доступну на сайтах вищих навчальних закладів згідно із зазначеними критеріями, таких як: вид закладу (приватний або державний); кількість студентів та плата за навчання; кількість персоналу у відділі, який займається питаннями студентів з особливими потребами; наявність інших центрів або послуг з підтримки студентів; наявність інформації, обсяг та її вид, яка доступна на сайті відділу з питань інвалідності та у студентському довіднику для студентів з особливими потребами; наявність інформації для викладачів стосовно студентів з особливими потребами; перелік послуг з адаптації; доступність веб-сайту навчального закладу.

Серед відібраних дев'яти вищих навчальних закладів п'ять було державних і чотири – приватних. Наступні вищі навчальні заклади було відібрано зі штату Арканзас: Університет Арканзасу в Джонсборо, Арканзаський державний університет в Джонсборо, Державний університет ім. Хендерсона, Університет ім. Хардінга (приватний), Університет ім. Джона Брауна (приватний). Зі штату Массачусетс було відібрано наступні заклади: Массачусетський університет (Бостон), Массачусетський коледж мистецтв, Університет ім. Тафтса (приватний) та Уїлок-коледж (приватний) [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14]. Установи було підібрано за кількістю студентів, які навчаються в них (див. табл. 1 та 2).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця інформації та послуг, доступних в обраних університетах штату Арканзас

Назви університетів (штат Арканзас)	Університет Арканзасу в Джонсборо	Університет ім. Хардінг	Університет ім. Джона Брауна	Арканзаський державний університет	Державний університет ім. Хендерсона
Критерії оцінки					
Приватний/Державний	державний	приватний	приватний	державний	державний
Кількість студентів	17,926	6,085	1,882	10,508	3,569
Плата за навчання	\$5,808 (нерезиденти штату – \$13,942)	\$11,650	\$16,158	\$5,710 (нерезиденти штату – \$12,760)	\$4,230 (нерезиденти штату – \$7,758)

Закінчення таблиці 1

Назва відділу, який займається питаннями студентів-інвалідів	Центр доступу до освіти	Відділ з питань інвалідності	Відділ з питань інвалідності	Відділ з питань інвалідності	Студентський центр з питань інвалідності та доступних ресурсів
Кількість персоналу у відділі	5	1	1	5	4
Наявність інших центрів/послуг підтримки	так	так	так	так	так
Обсяг інформації, яка доступна на сайті відділу з питань інвалідності	великий	середній	середній	великий	великий
Наявність інформації для студентів з інвалідністю	так	так	так	так	так
Яка саме інформація доступна для студентів з інвалідністю	Студентський довідник Відповіді на поширені запитання Процедура подачі документів Процедура подання скарг	Деякі аспекти академічних адаптацій	Обов'язки студентів Критерії та вимоги до документації, пов'язаної з інвалідністю Перелік-порівняння послуг з адаптації Посилання на інші веб-ресурси, які пов'язані з інвалідністю	Подача документів Критерії та вимоги до документації, пов'язаної з інвалідністю Перелік академічних послуг з адаптації	Критерії та вимоги до документації, пов'язаної з інвалідністю Подача документів до вступу Права та обов'язки студентів (юр. аспекти) Переведення до університету з іншого місця навчання Основні положення «Закону про інвалідність» Послуги з адаптації у студентському містечку (проживання) Послуги з адаптації процедури оцінки знання (тести, екзамени, тощо)
Наявність інформації у довіднику для студентів та її обсяг	наявна (велика)	наявна (обмежена)	наявна (обмежена)	наявна (невелика)	наявна (невелика)
Інформація для викладачів у закладі	наявна	ні	ні	ні	наявна
Корисна інформація для студентів-інвалідів у навчальних програмах дисциплін	немає	наявна	немає	немає	немає
Перелік послуг з адаптації	наявна	наявна	наявна	наявна	наявна
Доступність веб-сайту навчального закладу	доступний	немає інформації	немає інформації	доступний	немає інформації
Додаткова інформація	немає	наявність аудіолекцій	немає	немає	немає

Таблиця 2

Порівняльна таблиця інформації та послуг, доступних в обраних університетах штату Массачусетс

Назви університетів (штат Массачусетс)	Массачусетський університет (Бостон)	Університет ім. Тафтса	Уілок-коледж	Массачусетський коледж мистецтв
Критерії оцінки				
Приватний/Державний	державний	приватний	приватний	державний
Кількість студентів	12,362	9,638	1,023	2,047
Плата за навчання	\$8,546 (нерезиденти штату – \$16,590)	\$34,730	\$24,890	\$7,200 (нерезиденти штату – \$20,600)

Закінчення таблиці 2

Назва відділу, який займається питаннями студентів-інвалідів	Центр ім. Росса з питань інвалідності	Відділ з питань інвалідності (Академічний центр ресурсів)	Відділ з питань інвалідності	Відділ з питань інвалідності
Кількість персоналу у відділі	5	1	1	1
Наявність інших центрів/послуг підтримки	так	так	так	так
Обсяг інформації, яка доступна на сайті відділу з питань інвалідності	великий	середній	великий	обмежений
Наявність інформації для студентів з інвалідністю	так	так	так	так
Яка саме інформація доступна для студентів з інвалідністю	Критерії та вимоги до документації, пов'язаної з інвалідністю Студентський довідник Процедура подачі скарг Довідник для викладачів Збірник законів, які стосуються інвалідності	Загальні відомості про додаткові академічні послуги Процедура реєстрації для дисциплін	Перелік додаткових академічних послуг Процедура реєстрації для дисциплін Веб-посилання на інші центри підтримки	Інформація тільки щодо захворювань, які пов'язані з розумінням інформації Процедура подання документів до університету
Наявність інформації у довіднику для студентів та її обсяг	наявна (велика)	наявна (дуже незначна)	наявна (невелика)	наявна (невелика)
Інформація для викладачів у закладі	так	немає	так	немає
Корисна інформація для студентів-інвалідів у навчальних програмах дисциплін	так	немає	так	немає
Перелік послуг з адаптації	наявний	наявний (але незначний)	наявний	наявний (але дуже незначний)
Доступність веб-сайту навчального закладу	немає інформації	немає інформації	немає інформації	так

Згідно з національним переписом населення у 2008 році, у США проживало приблизно 54 мільйонів американців, які мали інвалідність, що становить 19 % від загальної кількості населення країни. Починаючи з 70-х років минулого століття, в США було прийнято низку законів, які захищають права людей з особливими потребами. Закон «Про реабілітацію», який був прийнятий у 1973 році, а саме його розділ 504, є провідною віхою в історії людей з особливими потребами у США. Саме у розділі 504 зазначено, що жодній людині, яка має інвалідність у Сполучених Штатах, не повинно бути відмовлено у наданні пільг або послуг; вона не повинна бути об'єктом дискримінації у будь-якій програмі або діяльності, яка або отримує федеральну фінансову допомогу, або реалізовується будь-яким органом виконавчої влади чи поштовою службою Сполучених Штатів Америки [15]. Двома роками пізніше Конгресом США було прийнято Закон про освіту всіх дітей-інвалідів. Згідно з цим законом, усі діти з особливими потребами повинні отримувати безкоштовну та якісну середню освіту. Прийняття даного закону дозволило більшій кількості дітей з особливими потребами брати участь у освітньому процесі та отримувати необхідні знання і підготовку, потрібну для вступу до вищих навчальних закладів. До цього моменту більшість

дітей з особливими потребами або не навчалась узагалі, або отримувала неякісну середню освіту у спеціалізованих школах. У 1990 році Конгресом США було прийнято ще один закон – про інвалідів, який заборонив дискримінацію інвалідів у комерційних об'єктах; це стосувалося і всіх приватних навчальних закладів [15; 16].

Завдяки прийняттю цих законів, більше осіб з обмеженими можливостями отримали можливість здобути вищу освіту. Дані свідчать, що число першокурсників, які мали інвалідність, значно зросло після прийняття законів – з 3 % у 1978 р. до 11 % у 2003-2004 [17; 18].

Безумовно, вища освіта відіграє надзвичайно важливу роль для всіх людей і в першу чергу – для людей з особливими потребами у США. Дослідження, яке було проведено у 2001 році М. Вагнером, Р. Камето та Л. Німаном, указує, що більше молодих людей з інвалідністю, порівняно з іншими молодими людьми, проживають у родинах, які мають низький рівень доходу, безробіття, і в яких голова сім'ї не має належної освіти [19]. Хоча зауважується, що дана ситуація покращилася порівняно з 1987 роком. За даними Національної ради у справах інвалідів, «особи з обмеженими можливостями більш ніж удвічі частіше живуть за межею бідності, порівняно з людьми, які не мають інвалідності» [20]. Окрім цього, «менше людей з обмеженими можливостями

працюють порівняно з людьми, які не мають інвалідності» [20]. Дослідження показують, що

існує кореляція між рівнем успішності та рівнем зайнятості осіб з обмеженими можливостями [21; 22].

Таблиця 3

Рівні зайнятості для людей з обмеженими можливостями залежно від рівня освіти: люди з обмеженими можливостями порівняно з особами без інвалідності

Рівень освіти	Участі на ринку праці для осіб	
	з інвалідністю	без інвалідності
Менше, ніж диплом середньої школи	29,9 %	61,7 %
Атестат про середню освіту	50,5 %	82,5 %
Незакінчена вища освіта*	60,1 %	83,7 %
Щонайменше чотири роки навчання в коледжі	72,2 %	88,5 %

*Джерело: дослідження Р. Стоддена, К. Робертса, Т. Піклсімера, Д. Джексона та С. Чанга [23].

З таблиці видно, що більш високий рівень освіти пов'язаний з більшою кількістю перспектив на ринку праці для людей із обмеженими можливостями. Працевлаштування, у свою чергу, означає також більш високий рівень незалежності, включаючи фінансову та «соціальну» незалежність від родичів, сім'ї і навколишнього середовища в цілому. Можна зробити висновок, що, безсумнівно, вища освіта є одним із шансів для людей з обмеженими можливостями для досягнення успіху на ринку праці.

Однак для того, щоб мати кращі перспективи для досягнення незалежності, принаймні, фінансової, потрібно закінчити середній загальноосвітній навчальний заклад, а потім вступити до вищого навчального закладу. У США немає державного закону, який регулював би діяльність вищих навчальних закладів у тому вигляді, як це робиться в Україні. Таким чином, кожен вищий навчальний заклад має певну автономію у своїх діях. Це стосується і встановлення критеріїв набору абітурієнтів. При розгляді кандидатури абітурієнта на зарахування більшість вищих навчальних закладів беруть до уваги наступні критерії: результати стандартизованих тестів з оцінки знань потенційного студента, оцінки у шкільному табелі, позашкільну активність кандидата, лідерські здібності, персональні есе, навчальний заклад вирішує сам, який з цих критеріїв він зробить провідним для відбору абітурієнтів. Майже всі вищі навчальні заклади у США платні, незважаючи на те, що більшість із них є державними. Але абітурієнтам надається можливість отримати грант на навчання або взяти кредит для його оплати. Все це створює певні перешкоди для вступу учнів з особливими потребами до вищих навчальних закладів, особливо якщо брати до уваги той факт, що більше молодих людей з інвалідністю, порівняно з іншими молодими людьми, проживають у родинах, які мають низький рівень доходу.

Існує ще декілька відмінностей при переході від середньої загальноосвітньої школи до вищого навчального закладу. По-перше, система вищої освіти спрямована на забезпечення рівного доступу студентів до неї та її компонентів, а не їх успіх у ній. По-друге, студенти повинні стати адвокатами для себе і нести відповідальність за пошук і використання необхідних засобів власної

підтримки (наприклад, студентські групи допомоги, додаткові послуги з адаптації, семінари з управління своїм часом тощо). Так, згідно з дослідженням Н. Грегга, С. Хойя та О. Гейя, більшість студентів, які мають особливі потреби, зустрінуться з наступними перепонами під час навчання у вищому навчальному закладі: відсутністю у них належних академічних навичок; соціальними та емоційними труднощами; необхідністю у додаткових навчальних послугах для досягнення успіху в галузі наукових досліджень [24]. Додаткові послуги відіграють важливу роль у забезпеченні студентів з обмеженими можливостями рівного доступу до знань у вищому навчальному закладі [25].

Академічні додаткові послуги з адаптації можуть включати допоміжні засоби та зміни до академічних вимог, які необхідні для забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх студентів. Прикладами таких додаткових послуг з адаптації можуть бути: пріоритетна реєстрація при виборі навчальних дисциплін, зменшення академічного навантаження, заміна однієї академічної дисципліни іншою, забезпечення студента спеціальним персоналом, який буде конспектувати лекції та надавати нотатки студенту, спеціальні записуючі пристрої, перекладачі жестової мови, більший час для написання тестових завдань, оснащення шкільних комп'ютерів спеціальним програмним забезпеченням [26; 27]. Послуги, які надавались університетами у даному дослідженні, варіювалися. (див. табл. 1 та 2). Один з університетів навіть надавав можливість використання аудіозаписів лекцій викладачів.

У всіх відібраних установах було офіційно затверджено рівне ставлення до всіх студентів і заборонялися будь-які прояви дискримінації. Закон про інвалідів 1990 року і Стаття 504 Закону про реабілітацію 1973 року були керівними законами для всіх установ і були згадані або на сайтах установ, або в довідниках для студентів.

У кожному із зазначених вищих навчальних закладів існував Відділ з питань інвалідності. Спеціалісти даних відділів допомагають студентам, які до них звертаються, з вирішенням питань, що пов'язані з навчанням та успішністю студентів. В Університеті штату Арканзас у Джонсборо даний відділ мав іншу назву – Центр доступу до освіти. У деяких університетах даний відділ був частиною

великого центру, як наприклад, Академічний центр Ресурсів в Університеті Тафтс, а в інших, як наприклад, в Університеті Арканзас, він був окремим підрозділом.

Ймовірніше за все, розмір відділу з питань інвалідів та його афіліація з іншими підрозділами закладу залежать від університету: чим більше університет, тим більше студентів з особливими потребами, тим більше потрібно персоналу для вирішення питань, пов'язаних з освітою студентів із особливими потребами.

У всіх університетах, на додаток до відділів з питань інвалідів, як студенти з особливими потребами, так і решта студентів мали можливість отримати додаткову академічну підтримку в інших академічних центрах. Наприклад, у центрі Університету ім. Тафтса вони мали змогу домовитися про допомогу приватного студента-репетитора з різних дисциплін, пройти курси з тайм-менеджменту або академічного письма тощо.

Однією з важливих умов, за якої неможливе ефективне надання послуг студентам з особливими потребами, є число співробітників у даних відділах. У доповіді Національної ради у справах інвалідів стверджується, що невелика кількість співробітників може бути одним з основних перешкод до надання якісних послуг для студентів із обмеженими можливостями [20]. Велика кількість розгляду справ стосовно студентів з особливими потребами не дозволяє співробітникам приділяти необхідну увагу кожній з них [21; 23; 28]. Мала кількість співробітників також може перешкоджати індивідуалізації послуг, які необхідні для студентів з обмеженими можливостями: замість розробки та пошуку індивідуальних послуг для кожного окремого студента пропонується однакове «меню» для вибору всім студентам, які мають інвалідність. Слід зауважити, що зазвичай обсяг фінансування закладу не залежить від кількості студентів-інвалідів, які вступають до вищих навчальних закладів, таким чином, зі збільшенням кількості студентів наявності ресурсів для кожного з них зменшується [20]. Кількість співробітників, які безпосередньо працюють зі студентами з обмеженими можливостями у вузах і брали участь у дослідженні, варіювалася від 1 до 5. При цьому спостерігалася певна закономірність: якщо заклад мав більше ніж 10 000 студентів, то кількість працівників, які працювали у Відділі з питань інвалідів, становила 5 осіб. Якщо число студентів було менше ніж 10 000, то число співробітників досягало лише 1. Державний університет ім. Хендерсона, який налічував тільки 3 569 студентів, мав 4 співробітники у даному відділі і становив єдиний виняток.

Окрім цього, студенти з обмеженими можливостями також мають право, згідно з Законом про інвалідів від 1990 року, на спеціальні додаткові послуги з адаптації. Вищі навчальні заклади «на прохання особи, яка має певну інвалідність, повинні надавати будь-які додаткові послуги з адаптації у розумних межах, які можуть бути потрібними таким людям для надання їм можливості рівного доступу до освітніх можливостей та послуг, до яких мають доступ люди без інвалідності» [27; 29].

Однак відсутність у законодавстві точного визначення терміна «додаткові послуги з адаптації», поряд з відсутністю єдиного загального мандата надання додаткових послуг з адаптації і їх мінімальних стандартів, дозволяє установам інтерпретувати дане положення по-різному. Це також призводить до появи різних типів послуг і різного ступеня підтримки студентів з особливими потребами, що надається установами [22]. Таким чином, ані закон, ані сам студент, не визначають необхідний перелік додаткових послуг з адаптації, за них це роблять вищі навчальні заклади. Водночас вищі навчальні заклади не зобов'язані надавати всі додаткові послуги, на які претендує студент з особливими потребами. Також заклад може відмовитися від надання певної послуги студенту, якщо її впровадження створить занадто великі та не виправдані труднощі для закладу матеріального або іншого характеру [30; 31; 32].

У всіх закладах, які брали участь у дослідженні, для отримання додаткових послуг з адаптації студенти з особливими потребами повинні були дотримуватися однієї умови. Установа надаватиме додаткові послуги з адаптації у розумних межах, якщо інвалідність задокументована, тобто студенти повинні були продемонструвати офіційні документи, які підтверджували їх стан. Керівні принципи для тлумачення терміна «задокументована інвалідність» були майже однаково визначені в усіх установах і означали наявність певного стану (наприклад, інвалідності через певні причини), який повинен був бути підтверджений офіційними документами або оглядом сертифікованого лікаря.

Водночас визначення терміна «додаткові послуги з адаптації» було різним. Більше того, перелік послуг, які може надавати установа, був визначений не у всіх закладах. Таким чином, тільки три установи з дев'яти (Уїлок-коледж, Університет ім. Джона Брауна та Університет ім. Тафтса) представили своє розуміння терміна «додаткові послуги з адаптації» (див. табл. 4).

Таблиця 4

Визначення терміна «додаткові послуги з адаптації» в обраних закладах

	Уїлок-коледж	Університет ім. Джона Брауна	Університет ім. Тафтса
Що таке додаткові послуги з адаптації? Чи має студент інвалідність, яка визначена статтею 504 і	Додаткові послуги з адаптації це зміни у стандартних методах, які використовуються для доступу до освітніх	Розділ 504 підтверджує право установи дотримуватись академічних стандартів, і додаткові послуги з адаптації,	Додаткові послуги з адаптації – це будь-які зміни, до яких вдаються для усунення бар'єрів і надання дозволу

<p>Законом про інвалідів? Чи надав студент відповідну документацію? Чи задовольнив студент інші вимоги для проходження даної дисципліни або програми? Якщо додаткові послуги з адаптації будуть надані, чи зможе студент виконати основні завдання курсу? Чи є додаткові послуги з адаптації прийнятними?</p>	<p>можливостей в Уілок-коледжі. Індивідуальні додаткові послуги з адаптації визначаються через ряд питань. Відповідь на кожне питання має бути позитивною, в іншому разі студенту не потрібні додаткові послуги</p>	<p>які можуть понизити академічний рівень для будь-якого студента, не можуть бути дозволені. Таким чином, додаткові послуги з адаптації повинні бути використані у розумних межах і забезпечувати доступ усіх студентів до освіти, а не їх успіх у ній</p>	<p>людині виконувати всі необхідні функції, які мають академічний або професійний характер. З точки зору академічного середовища, це може бути пов'язано з наданням дозволу студенту на отримання додаткового часу на іспиті, зміни формату тесту, або дозвіл на використання магнітофону. З точки зору умов роботи, це може включати в себе зміну графіку роботи співробітника, зміни його робочого середовища або зміни його посадових обов'язків</p>
---	---	--	---

Як відомо, дуже важливу роль для успішності у навчальному процесі відіграє обізнаність студентів про можливість отримання тих чи інших додаткових послуг. Дана інформація також є важливою і для абітурієнтів, адже відсутність певних додаткових послуг, у закладі може запобігти їх вступу до цього закладу. Обсяг інформації, який був розміщений на сайтах університетів, а також у посібниках для студентів, щодо додаткових послуг з адаптації, документування інвалідності та інших послуг, пов'язаних з інвалідністю, суттєво різнився серед закладів. Інформація коливалася від найзагальніших рис у деяких установах до найбільш докладного опису в інших. Чотири державні установи, за винятком Массачусетського коледжу мистецтв, мали найбільшу кількість інформації для студентів з обмеженими можливостями, в тому числі опис процесу подачі заявки до вступу, отримання додаткових послуг з адаптації та процедури розгляду скарг. Тільки одна приватна установа, Уілок коледж, розмістила стільки ж інформації на своєму сайті. Веб-сайт (і студентський довідник) Університету ім. Хардінга мав найменшу кількість інформації про додаткові послуги з адаптації та можливість їх надання студентам з особливими потребами. На сайті університету Тафтс було розміщено трохи більше інформації. Сайт університету ім. Джона Брауна містив більше інформації для своїх студентів з особливими потребами порівняно з сайтом Університету ім. Тафтса та Університетом ім. Хардінга, проте надана інформація не була детальною, як у вищезгаданих установах. Слід зазначити, що, можливо, інформація про додаткові послуги з адаптації може бути доступною безпосередньо у всіх установах для студентів з обмеженими можливостями на їх прохання, тому що деякі інститути зазначали таку можливість. Крім того, обсяг інформації, доступної для студентів на веб-сайтах усіх вищих навчальних закладів, не означає, що студенти були поінформовані про дані послуги. Як зазначено у доповіді Національної ради з питань інвалідності, незнання наявності послуг призводить

до їх недовикористання [20; 21]. На жаль, дане дослідження не може дати відповідь на питання про ступінь поінформованості студентів і використання ними послуг у вищезгаданих установах.

Ще однією важливою умовою, за словами Р. М. Хола та Б. Р. Сендлера, для успіху студентів у сфері вищої освіти, критеріями виміру якого були хороші оцінки та кількість випускників, є «атмосфера у закладі, середовище і клімат» в аудиторії [33; 34]. Атмосфера, в свою чергу, залежить від відносин між трьома змінними в аудиторії: студентами, студентами з обмеженими можливостями і викладачем. За таких умов найважливішим для формування особистості студента в межах «аудиторії і університету», а також «для створення турботливих, наставницьких відносин у контексті аудиторії» є відносини між усіма групами студентів і викладачем [34; 35].

Окрім цього, такі вчені, як К. Вольман, К. МакКрінк, С. Ф. Родрігес та Дж. Харріс-Лообі, наводять ряд прикладів, які стверджують, що ставлення викладачів, а також їх «готовність надавати додаткові послуги з адаптації» впливає на успішність студентів з обмеженими можливостями [37]. Згідно з багатьма іншими дослідниками, такими як Б. Грінбаум, С. Грехем, С. Скейлс, Дж. Р. Бейлке, Н. Ясел, викладачі мають позитивне ставлення до студентів з особливими потребами і готові надавати додаткові послуги з адаптації, але не готові до роботи з цією групою студентів [34; 38]. Хоча також зазначається, що викладачі іноді не знають про потреби інвалідів і про підтримку, необхідну для них. Окрім того, вони не знають, як ефективно спілкуватися зі студентами з обмеженими можливостями, що може призвести до конфліктів і непорозумінь [20; 21; 34; 38]. Що стосується установ у даному дослідженні, на жаль, не всі з них мають корисну інформацію для професорсько-викладацького складу стосовно студентів з обмеженими можливостями. Тільки сайти Массачусетського університету, Університету Арканзасу та Уілок-коледжу містять зазначену інформацію для викладачів, хоча надана інформація є досить різноманітною: від декількох речень на

сайті Університету Арканзасу до детального зазначення усіх принципів роботи з даними студентами, включаючи спілкування, навчання та вирішення питань, пов'язаних зі студентами з обмеженими можливостями в різних офіційних і неофіційних ситуаціях у приватному коледжі Уїлок. На сайтах Університету ім. Джона Брауна, Університету ім. Хардінга та Університету ім. Тафтса не було жодної інформації для викладачів, як і у двох державних університетах, Массачусетському коледжі мистецтв і Державному університеті Арканзасу. Проте Університет ім. Хардінга, коледж Уїлок і Массачусетський університет у Бостоні зазначили, що інформація щодо надання різних додаткових послуг з адаптації, а також адреси Відділів з питань інвалідності повинна бути наявна в навчальних планах усіх дисциплін, які надаються кожному студенту на початку академічного року.

Існує ще одне питання, яке потребує уваги. До початку 1990-х питання фізичної доступності університетів для людей з обмеженими можливостями було успішно вирішено. У свою чергу, стрімкий розвиток інтернет-технологій створив перешкоди іншого роду [36]. Розділ 508 Закону про інвалідів встановлює певні вимоги щодо доступності для осіб з обмеженими можливостями електронних та інформаційних технологій, які розробляються, підтримуються, закупаються або використовуються федеральним урядом США [16; 37]. Таким чином, важливо, щоб і веб-сайти університетів були доступними для студентів з

обмеженими можливостями. Три державних вищих навчальних заклади (Університет Арканзасу в Джонсборо, Державний університет ім. Хендерсона і Арканзаський державний університет у Джонсборо) надали інформацію щодо доступності своїх веб-сайтів. Веб-сайти інших установ не мають будь-якого посилання на доступність їх веб-ресурсів, однак це не означає, що вони не є доступними для людей з особливими потребами. Це вимагає окремого дослідження.

Висновки

У ході дослідження було виявлено, що американські університети застосовують комплекс послуг, які допомагають у навчанні студентам з особливими потребами, серед яких – наявність відділів з питань студентів-інвалідів, надання спеціальних академічних послуг з адаптації, наявність інформації для викладачів, які працюють з даними студентами, тощо. Більше інформації, яка стосується студентів з обмеженими можливостями, включаючи інформацію про додаткові послуги з адаптації, на своїх веб-сторінках і у студентських довідниках розміщують державні університети порівняно з приватними. Більшість веб-сайтів державних закладів була також доступною для студентів з особливими потребами, і це пояснюється тим, що на даний момент не існує закону в США, який зобов'язав би приватні установи слідувати тим самим правилам. Державні університети також мають більше співробітників, які працюють зі студентами з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс] // Держ. ком. статистики України. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.
2. Національна доповідь «Про становище інвалідів в Україні у 2008 році» [Електронний ресурс] // Комп'ютерна інформаційно-правова система «Ліга». – Режим доступу : www.liga.net.
3. Делик І. С. Стан дистанційного навчання студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / І. С. Делик // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі 2010. – № 7. – С. 77–84. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2010_7/files/PD710_11.pdf.
4. Дікова-Фаворська О. М. Адаптаційні можливості освіти для осіб з інвалідністю [Електронний ресурс] / О. М. Дікова-Фаворська // Соціальні технології. – 2009. – № 42. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Staptp/2009_42/files/42_07Dikova-Favorska.pdf.
5. U.S. Department of Housing and Urban Development's (HUD's) Office of Policy Development and Research (PD&R) supports the Department's. Retrieved Jan. 4, 2009 from <http://www.huduser.org/datasets/il/il07/index.html>.
6. Arkansas State University. Disability Services. Retrieved Jan. 02, 2009 from <http://www2.astate.edu/a/student-affairs/disability/>.
7. Henderson State University. Disability Resource Center. Retrieved Dec. 16, 2008 from <http://www.hsu.edu/trio.aspx?id=42646>.
8. Henderson State University. Disability Support Center. Retrieved Jan. 02, 2009 from <http://www.hsu.edu/ugc0810.aspx?id=43250>.
9. John Brown University. Student Support Services. Retrieved Dec 20, 2008 from http://www.jbu.edu/academics/academic_affairs/sss/services/disability/mission.asp.
10. Massachusetts College of Art and Design. Students with Disability. Retrieved Dec. 17, 2008 from <http://inside.massart.edu/x934.xml>.
11. Tufts University. Academic Resource Center. Disability Services. Retrieved Dec. 17, 2008 from <http://uss.tufts.edu/arc/disability/>.
12. University of Arkansas. Center for Education Access. Retrieved Dec. 18, 2008 from <http://www.uark.edu/ua/csd/>.
13. University of Massachusetts, Boston. The Ross Center for Disability Services. Retrieved Dec. 18, 2008 from <http://www.rosscenter.umb.edu/index.shtml>.
14. Wheelock College. Disability Services. Retrieved Jan. 2, 2009 from <http://www2.wheelock.edu/wheelock/x279.xml>.
15. U.S. Department of Justice. (2005). A Guide to Disability Rights Laws. Retrieved Dec. 19, 2008 from <http://www.ada.gov/cguide.htm#anchor65610>.
16. U.S. Department of Justice. (2010). Americans with Disabilities Act of 1990. Retrieved Dec. 3, 2010 from <http://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm>.
17. Barnard, L., Stevens, T., Siwatu, K. J., & Lan, W. (2008). Diversity beliefs as a mediator for faculty attitudes toward students with disabilities. *Journal of Diversity in Higher Education*, 1, 169-175.
18. Horn, L., & Nevill, S. (2006). Profile of undergraduate students in U.S. postsecondary education institutions: 2003–2004: With a special analysis of community college students (NCES 2006–184). Washington, DC: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics.

19. Wagner, M., Cameto, R., & Newman, L. (2003). Youth with Disabilities: A Changing Population. A Report of Findings from the National Longitudinal Transition Study (NLTS) and the National Longitudinal Transition Study-2 (NLTS2). Menlo Park, CA: SRI International. Retrieved Dec. 1, 2008 from www.nlts2.org/reports/2003_04-1/nlts2_report_2003_04-1_complete.pdf.
20. National Council on Disability. (2003). National disability policy: A progress report December 2001–December 2002. Retrieved December 17, 2008, from http://www.ncd.gov/newsroom/publications/2003/progressreport_final.htm.
21. National Council on Disability. (September, 2003). People with disabilities and postsecondary education, Position Paper. Retrieved December 5, 2008, from <http://www.ncd.gov/newsroom/publications/2003/education.htm>.
22. National Council on Disability. (2008). The Rehabilitation Act: Outcomes for Transition-Age Youth. Washington, DC: U.S. Government Printing Office. Retrieved Nov 29, 2008 from <http://www.ncd.gov/newsroom/publications/index.htm>.
23. Stodden, R., Roberts, K., Picklesimer, T., Jackson, D., & Chang, C. (2006). An analysis of assistive technology supports and services offered in postsecondary educational institutions. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 24, 111–120.
24. Gregg, N., Hoy, C., & Gay, A. (1996). Adults with learning disabilities: Theoretical and practical perspectives. New York: Guilford Press.
25. Graham-Smith & Lafayette. (2004). Quality Disability Support for Promoting Belonging and Academic Success within the College Community. *College Student Journal*, 38, 90-99.
26. Office for Civil Rights, U.S. Department of Education. (2004). Students with disabilities preparing for postsecondary education: Know your rights and responsibilities. Retrieved December 15, 2008, from <http://www.ed.gov/about/offices/list/ocr/transition.html>.
27. U.S. Department of Education, Office of Special Education Services (OSEP). (2005). Twenty-seventh annual report to Congress on the implementation of the Individuals with Disabilities Education Act. Retrieved Jan. 5, 2009, from <http://www.ed.gov/about/reports/annual/osep/2005/parts-b-c/27th-vol-1.pdf>.
28. Whelley, T., Hart, D., & Zafft, C. (2002). Coordination and Management of Services for individuals with disabilities in the transition from secondary to participation in postsecondary education and employment. Paper presented at the Capacity Building Institute, Honolulu, HI.
29. National Organization on Disability. (2001). The N.O.D./Harris 2000 survey of Americans with disabilities. Washington, DC: N.O.D.
30. Stodden, R. A., Conway, M. A., & Chang, K. B. T. (2003). Professional employment for individuals with disabilities. Retrieved Jan 5, 2009 from <http://www.ncset.hawaii.edu/institutes/feb2003/papers/txt/PROFESSIONAL%20EMPLOYMENT%20.txt>.
31. Stodden, R. A., Jones, M. A. & Chang, K. B. T. (2002). Services, supports, and accommodations for individuals with disabilities: An analysis across secondary education, postsecondary education and employment. Retrieved January 5, 2009, from http://www.ncset.hawaii.edu/publications/pdf/services_supports.pdf.
32. Hawke C. (2000). Accommodating students with disabilities. *New Directions for Community Colleges*, 125, 17-27.
33. Hall, R. M. & Sandler, B. R. (1982). The classroom climate: A chilly one for women? Washington, DC: Project on the Status and Education of Women, Association of American Colleges.
34. Beilke, J. R., & Yssel, N. (1999). The chilly climate for students with disabilities in higher education. *College Student Journal*, 33. Retrieved Dec 5, 2008 from http://findarticles.com/p/articles/mi_m0FCR/is_ai_n6124564?tag=artBody;col1.
35. Rao, M. S. (2004). Faculty attitudes and students with disabilities in higher education: a literature review. *College Student Journal*, 38, 191-198.
36. Beilke, J. R., & Yssel, N. (1998). Personalizing disability: Faculty-student relationships and the importance of story. *Journal for a Just and Caring Education*, 4, 212-223.
37. Wolman, C., McCrink, C. S, Rodriguez, S. F. & Harris-Looby, J. (2004). The Accommodation of University Students with Disabilities Inventory (AUSD): Assessing American and Mexican Faculty Attitudes Toward Students with Disabilities. *Journal of Hispanic Higher Education*, 3, 284-295.
38. Greenbaum, B., Graham, S. & Scales, W. (1995). Adults with learning disabilities; educational and social experiences during college. *Exceptional Children*, 61, 460-472.
39. Web Accessibility Initiative. (2008). WAI Guidelines and Techniques. Retrieved Dec. 28, 2008 from <http://www.w3.org/WAI/>.

Рецензенти: Васильєв Я. В., д.психол.н., в.о. професора;
Мейжис І. А., д.пед.н., професор.

© Сай Д. В., 2010

Дата надходження статті до редколегії: 10.12.2010 р.